

СТАНОВИЩЕ

за научната продукция на доц. д-р Пламен Бочков
от проф. д.ф.н. Анатоли Василев Анчев,
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН

Неведнъж и по различни поводи съм изразявал пред колегията високата си оценка за дисертационния труд на Пламен Бочков и за издадената на базата на него монография „Незнайният юнак”¹, а в книгата си „От психологическата основа в народоуката на Иван Д. Шишманов до българската аналитичнопсихологическа антропология“ (под печат) правя цялостен аналитичнопсихологически анализ на монографията му, която не е обект на това мое становище.

Не мога обаче да не обърна внимание на продължаващия му интерес (след „Незнайният юнак”) към „епическото” (в по-широк или в по-тесен смисъл на думата) в българската фолклорна култура, намерил отражение в статиите: „Окото на Полифем – телесната асиметрия в традиционната култура”², „Жената-воин в епоса на южните славяни”³, „Фолклорен епос и културна памет – граматика на пространството”⁴, „Юнашкият пир”⁵, „Функционална характеристика на българския юнашки епос. Трапезата”⁶, „Юнакът герой между „своето” и „чуждото””, „Пазители на съкровища”⁷ и др.

С многообразието на темите и тяхната интерпретация **изследването на различните проявления на епическото е основното ядро в научните търсения на Пламен Бочков**. В своята цялост статиите му в тази област, в които се анализират различни аспекти на мястото на героя в епическия социум, са добър пример за успешна проява на социокултурната антропология в България. В тях той търси и успява да разкрие дълбоката същност на културния герой, стига до културния модел и социалния смисъл на анализирания явления.

„Епическото” е свързано с основни проблеми, като: **живота и смъртта** и взаимоотношенията между **живите и мъртвите**; различните аспекти и сложната същност на **границата**; **родствените отношения**; **пола**; социокултурната същност на **инцеста**, доближаващ героя до културните герои от мита („Братът и сестрата”⁹); **юнашкият пир** (като миторитуален символ на посредническата функция на трапезата в епоса); **социалните роли**, а (защо не) и **психологическите състояния на личността** (вж. например трактовките на Зигмунд Фройд и на Карл Густав Юнг за инцеста;

¹ Пламен Бочков. **Непознатият юнак**. С., 1994, Българска академия на науките.

² Пламен Бочков. **Окото на Полифем – телесната асиметрия в традиционната култура**. – В: Антропологични изследвания, Т. 1. С., 2000, Нов български университет.

³ Пламен Бочков. **Жената-воин в епоса на южните славяни**. – В: Тя на Балканите, Благоевград, 2001.

⁴ Пламен Бочков. **Фолклорен епос и културна памет – граматика на пространството**. – Във: Фолклорната култура и човекът. Съст. Кр. Кръстанова и И. Бокова. Пловдив, 2002, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, 29-45.

⁵ Пламен Бочков. **Юнашкият пир**. – В: МИФ 8, Ред. И. Маразов, С., 2003, Нов български университет, 125-133.

⁶ Пламен Бочков. **Функционална характеристика на българския юнашки епос. Трапезата**. – Във: Фолклор, Традиция, Култура. Сборник в чест на Стефана Стойкова. С., 2002, Академично издателство „Проф. Марин Дринов”, 13-45.

⁷ Пламен Бочков. **Юнакът герой между „своето” и „чуждото”** – В: Крали Марко – героят пазител на границите. Сборник доклади от конференция 19-20 март 2004, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, С., 2004, 21-26.

⁸ Пламен Бочков. **Пазители на съкровища**. – В: Съкровището. МИФ 10, С., 2004, Нов български университет, 51-56.

⁹ Пламен Бочков. **Братът и сестрата**. – В: Изследване в чест на проф. Иван Маразов. С., 2002, Анибус, 140-146.

схващанията на аналитичната психология за анима и анимус, за проекцията, за сянката, за пътя на индивидуация и за цялостната личност).

С оглед на моите специални интереси към архетипа на ковача, бих искал да кажа, че добра интерпретация от гледището на социокултурната антропология е намерил и проблемът за пола в статията „Антропология на пола: социална роля и скрито знание”¹⁰, отнасяща се за **разпределението на ролите в определена културна среда, обусловено от пола и неговото социално възприемане**, като във връзка с това се анализира специфичната роля на **ковача** и на **баячката** в традиционната култура.

Полезни за колегията са „образователните” статии по антропология, ценни от методологическа гледна точка и допълващи палитрата от мнения по този въпрос: „Т. Ив. Живков и българската фолклористична школа”¹¹, „Антропология на околната среда”¹², „Пиер Бурдийо и рефлексивната антропология”¹³. „Рефлексивна антропология”¹⁴ и др.

По мое мнение, на фона на тези изследвания се откроява по своята актуалност за съвременната ни наука статията „Етнология и антропология в България: в търсене на нова парадигма”¹⁵. За мое съжаление обаче и в тази статия проличава, че психологическата перспектива на антропологията у нас е загърбена не само в миналото и настоящето, но и в бъдещето.

В статията „Екстатичният обреден танц като зрелище и ритуал”¹⁶ Пламен Бочков разглежда калушарския танц с цел да се опита да покаже, „че е възможно този тип обредни игри (маскарадните игри между Коледа и Водици, калушаро-русалийската традиция и нестинарството – А.А.) да изпълняват и друга роля в културата – изразяване на груповото единство чрез ритуални техники на дисоциация на тялото” (с.79). Опирайки се на студията на М. Дъглас „Двете тела”, Пл. Бочков стига до извода, че „вероятно имплицитната цел на играта е положена отвъд лечението, в напрежението между „живите” и „мъртвите” тела, в самата представа за мощта на груповото тяло, способна да възстанови нарушената асиметрия на социума. Предполагам, че подобни заключения могат да се направят и във връзка с нестинарската игра и особено с играта на кукерите, чиито маски отвеждат към „другото”, към „второто” тяло на кукера – онова, което има способността да дари живот и благополучие” (с.82). С удоволствие прочетох тази статия, въпреки че моят прочит и на трите явления от българската традиционна култура е съвсем друг, разкрит преди всичко в дисертационните трудове

---

¹⁰ Пламен Бочков. **Антропология на пола: социална роля и скрито знание**. – В: Ловци на умове. Лекции по антропология. Съст. П. Бочков, О. Тодоров. С., 2001, НБУ, Планета-3, 85-102.

¹¹ Пламен Бочков. **Т. Ив. Живков и българската фолклористична школа**. – Арнаудови четения, Русе, 2005, 48-61.

¹² Пламен Бочков. **Антропология на околната среда**. – В: Ловци на умове II. Лекции по антропология. Съст. М. Елчинова и О. Тодоров, С., 2003, Нов български университет, 9-17.

¹³ Пламен Бочков. **Пиер Бурдийо и рефлексивната антропология**. – В: Значими имена в антропологията. Лекции по антропология. Съст. М. Елчинова, Цв. Лазова, С., 2004, Нов български университет, 113-124.

¹⁴ Пламен Бочков. **Рефлексивна антропология**. – В: Ловци на умове III. Лекции по антропология. Съст. В. Гарнизов, Цв. Лазова. С., 2008, Нов български университет, 128-133.

¹⁵ Пламен Бочков. **Етнология и антропология в България: в търсене на нова парадигма** – В: България-Италия. Дебати, локални култури, традиции, С., 2006, Академично издателство „Проф. Марин Дринов”, 19-25.

Както заявява в самото начало авторът: „В тази статия ще разгледам три аспекта на развитието на етноложките и антропологическите изследвания в България след 1990 г. – биографичен, институционален и методологически. Накратко ще спомена и по-значимите проекти в тези две научни области, които познавам отблизо или съм имал възможност да наблюдавам реализацията им през последните петнадесет години” (с.19).

¹⁶ Пламен Бочков. **Екстатичният обреден танц като зрелище и ритуал**. – В: Маска и ритуал (сборник статии). Съст. Г. Краев, И. Бокова. С., 1999, Нов български университет, 79-83.

на мои докторанти, посветени на нестинарския обреден комплекс¹⁷ и на калушарските и русалийските обредни комплекси¹⁸ и в статията ми „Нестинарството като психодрама“¹⁹, а кукерските игри бих разгледал аналитичнопсихологически през призмата на проблема за **маската и персоната**. Моите виждания по тези въпроси не омаловажават за мен оригиналния подход и високата научна стойност на статията на Пл. Бочков, а само илюстрират различни подходи по отношение на едни и същи изследователски обекти (по моя препоръка докторантката ми, изследваща калушарските и русалийските обредни комплекси, прочете тази статия и също високо я оцени). Така и трябва да бъде в науката!

Многообразието от научни методи и гледни точки са част от смисъла и същността на науката, необходимо условие за нейното развитие, а истината в науката не бива да е една-единствена и установена веднъж завинаги. Неслучайно казвам всичко това, а защото искам да отбележа, че зачитането на чуждото мнение и уважението към другомислещите, е важна част от характеристиката на големите учени, какъвто е и Пламен Бочков, който винаги проявява научна толерантност в своите изследвания.

Същевременно високо оценявам статията „За Пепеляшка и нейните бащи“²⁰ не защото в нея авторът включва (макар и по свой начин) **психологическата антропология**, за чието припознаване в българската наука се боря упорито в продължение на много години, а защото в това свое изследване фолклористът, етнологът и антропологът Пл. Бочков поставя, търси и посочва пътища за разрешаване на важния проблем за **българската идентичност**, като апелира за интердисциплинен подход при неговото разрешаване, обединяващ общите усилия на специалисти от различни науки – етнология, психологическа антропология, социология, фолклористика. За прилагане на такъв подход аз също винаги съм апелирал и съм се стремил да го реализирам в изследванията си.

Учебниците на Пламен Бочков „Увод във фолклорната култура“²¹ (който отдавна е библиографска рядкост), „Ние и другите. Студии по етнология“²², „Митология и религия“²³ творчески представят и доразвиват идеите на проф. Тодор Ив. Живков за **фолклора като културна система**, разкривайки богатата палитра от проблеми и теми (възгледите за фолклора в миналото и днес, структурната и историческата типология на фолклорната култура, теоретическата и практическата страна на теренната фолклористика и др.). В тези учебници читателите се запознават с **културологичната концепция за фолклора**, с важността на темите за **времето и пространството, мъжкото и женското, личността и обществото, селото и града, своето и чуждото, с динамиката на промените**, с основните понятия и категории в областта на **митотворчеството и религията** и т.н.

---

¹⁷ Ана Стефанова. Аналитичнопсихологически подход към българския фолклор (Гл. I. Нестинарството и шаманизмът; Гл. II. Културологични и психологически аспекти на етапите в структурата на нестинарския обреден комплекс; Гл. III. Нестинарството и архетипът на огъня). Защитена през 2013 г. в ИЕФЕМ – БАН.

¹⁸ Михаела Виденова. Калушарски и русалийски обредни комплекси в България – психолого-антропологичен анализ. Редовен докторант в ИЕФЕМ за периода 2014-2017 г.

¹⁹ Анатол Анчев. Нестинарството като психодрама. – В: Етнология и демонология. С., 2007, Импресарско-издателска къща „Род“, 131-140.

²⁰ Пламен Бочков. За Пепеляшка и нейните бащи. – В: МИФ 6, С., 2000, Нов български университет, 81-90.

²¹ Пламен Бочков. Увод във фолклорната култура. Пловдив, 2002 г., Издателство на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

²² Пламен Бочков. Ние и другите. Студии по етнология. С., 2009, Нов български университет.

²³ Пламен Бочков (в съавторство с Теодор Леков). Митология и религия. Нов български университет (под печат).

Своеобразен връх засега в изследването от Пламен Бочков на „епичното” е монографията „Веда Словена – 140 години по-късно”²⁴, а може би тя е и връх по отношение на всички досегашни изследвания на „Веда Словена”, защото след тази монография „Веда Словена” вече няма да е чак толкова „неразбрана книга”.

В предговора на книгата си Пл. Бочков пише:

„Теоретичните подстъпи към разгръщането на изследователска теза черпя от три групи научни парадигми.

Основно върху теорията на Майкъл Хърцфелд за културната интимност и преживяването на груповата идентичност през културни прецеденти, където фолклорът и особено песенният фолклор без съмнение е един от най-мощните. Интересува ме авторската идея за културната интимност като „инструмент за дефиниране и разбиране на болезнените зони на културната чувствителност“ (Хърцфелд 2009: 11). Културната интимност определя частното пространство на групата, тя може да бъде нация, както е примерът на Хърцфелд с гърците, но може да бъде просто регионално обособена общност със специфична култура, какъвто е примерът на Чеча. Имам предвид спецификата на песните от „Веда Словена“, непознати преди, неразбираеми, смущаващи дотолкова със своя пантеизъм, че „предизвикват неудобство пред външните хора, но въпреки това даряват вътрешните хора с увереност в наличието на тяхната общност“ (Хърцфелд 2009: 17).

Допълнително върху „локалното познание“ на Кл. Гиърц и неговата интерпретативна антропология (Geertz 1983, Geertz 1992).

От фолклористична гледна точка отправна е тезата на контекстуалната школа във фолклористиката, настояваща за повече внимание към културната среда, в която функционират фолклорните текстове” (Бочков 2015: 15-16).

За разлика от предходниците си, авторът търси и открива семантична и функционална връзка между песните от двата тома, ключова за разбирането на „Веда Словена”, защото епическите и обредните песенни цикли (в двата тома поотделно), образуват единен календарно-ритуален цикъл, посветен на „Новото” в различните му аспекти.

Амбицията на автора е да надхвърли ограничението на двата тома на „Веда Словена“ и да стигне до общовалидни изводи за българската фолклорна култура. За целта обстояният и задълбочен прочит на „Веда Словена” изисква да се направи: сравнителен анализ на текстове от „Веда Словена“ с текстове от други сборници с фолклорни материали от времето на „Веда Словена“; контекстуален анализ – свързване на данните от текстовете на „Веда Словена“ с данни за фолклора на общността в други сфери, като се обърне специално внимание на характеристиките на културната среда, в която се разгръща даден фолклорен текст, като се отчита връзката на изследвания фолклорен „текст” с конкретния контекст на неговото изпълнение и възприемане и като се има предвид и един друг „културен контекст”, състоящ се от архивни материали и документи от различно естество, отнасящи се както до издадения двутомник „Веда Словена“, така и до процеса на записване и набавяне на песните. Само такъв подход би дал възможност да се анализират задълбочено двата плана на разказване във „Веда Словена” (митологичната история на общността и имитацията на епическо разказване в категориите и образността на юнашкия епос).

Важно условие за краен успех в разбирането на „Веда Словена” е и задължителното умение да се разчетат символите в нея (пространствени, вещни, действени, лични, времевни и др.). Тази игра на символи и игра на действия прилича на сън (с цялото богатство от архетипове на колективното несъзнавано, символи, знаци и

---

²⁴ Пламен Бочков. **Веда Словена – 140 години по-късно**. С., 2015, Издателство на Нов български университет.

образи), който може да бъде анализиран и разтълкуван посредством **амплификация** (като бъде „разширен“ и свързан с универсалната образност), поради което **двата тома на „Веда Словена“ задължително трябва да се разглеждат като единно цяло, а тяхната цялост да бъде проектирана на фона на фолклорната култура в нейната цялост, като се отчита системният ѝ характер.**

По свой начин и ползвайки съответния научен инструментариум, Пламен Бочков се е опитал, според мен успешно, да направи всичко това в своята монография.

Уважавам стойностните колеги – умни, мислещи, ерудирани, неконвенционални, креативни. За съжаление, техният брой съвсем не е голям. Доц. **Пламен Бочков е от стойностните учени в нашата наука** (независимо как е наричана и какъв облик е имала тя в различни периоди и етапи от развитието ѝ – народоука, фолклористика, етнография, етнология, антропология), **един от способните ученици на проф. Тодор Ив. Живков и уважаван университетски преподавател**, предаващ знанията си на огромен брой млади възпитаници, изявил се (благодарение на своите делови качества и умения) и като **добър организатор, ръководител²⁵ и администратор²⁶**, допринесъл за повишаване на научното и преподавателското ниво в Нов български университет и за издигане авторитета и престижа на това учебно заведение в научните среди у нас и в чужбина.

Имайки предвид всичко това, убедено смятам, че доц. д-р Пламен Бочков заслужава да получи научното звание „професор“, защото притежава необходимите качества за това.

04.11.2015 г.

проф. д.ф.н. Анатоли Анчев

---

²⁵ Организиране и провеждане на общоуниверситетски конференции, участие в проекти за стратегическо развитие на НБУ, изграждане на структурни звена в НБУ (съучредител на департамент „Антропология“ – 1992 г.).

²⁶ **Ръководител на департамент „Антропология“ (1999-2002), декан на Факултет за базово образование (2002-2006), зам.-ректор по учебната дейност; зам.-ректор по качеството и акредитацията (2006-2012), ректор от 2012 до днес.**